middelen 30 pCt. gestegen waren, thans is dit zeker reeds meer dan 50 pCt. Zelfs dit zal nog wel te weinig gerekend zijn, want in sommige neutrale landen is de verhooging reeds op meer dan 100 pCt. berekend. En al spreekt het wel van zelf, dat ieder thans zuinigheid heeft te betrachten, toch kan ook door de uiterste spaarzaamheid dit tekort niet aangezuiverd worden. Wie op een salaris van fl 3000 voor vier jaar werd aangesteld, moet nu feitelijk met de helft rondkomen.

Van degenen, die in den handel zijn of leven van door hen zelf bepaalde inkomsten, zooals doctoren, advokaten enz. levert dit minder moeite op. De winkelier verhoogt den prijs zijner waren; de arbeider vraagt meer loon voor zijn werk; de doctoren en advokaten eischen meer voor hun adviezen en visites. Maar degenen, die van vaste tractementen moeten leven, die door Staat of gemeente, kerk of school worden uitbetaald, worden het kind van de rekening. Terwijl ze toch al in gewone tijden met een sober salaris moesten toekomen, moeten zij nu niet alleen veel hooger belasting betalen, maar ook nog door de duurdere prijzen van levensmiddelen, kleeding, arbeid in het gezin verricht, zorgen, dat anderen aan een beter levensbestaan komen.

De arbeiders weten dan ook wel te zorgen, dat zij aan hooger loon komen. De diamantbewerkers te Amsterdam, die toch al geen karig loon ontvingen, hebben dezer dagen weten door te zetten, dat ze een duurtetoeslag kregen, die voor de minste loonen (*f* 20 per week) *60 percent* bedraagt en zelfs bij degenen, die *f* 60 per week loon ontvangen, nog 31 percent haalt. Zelfs indien zulk een arbeider geen andere bijverdiensten heeft, doordat meerderen in zijn gezin de kost helpen verdienen, dan heeft hij nog een inkomen van ruim 4000 gulden. Hij ontvangt dan meer dan de predikanten te Amsterdam, en een Hoogleeraar aan de Vrije Universiteit wordt op dezelfde som als aanvangsalaris beroepen.

Natuurlijk is deze toestand op den duur niet houdbaar en moet hierin verandering komen. Wat de traktementen der Rijksambtenaren betreft, heeft dan ook reeds een algeheele revisie plaats gevonden en zijn de salarissen allerwegen verhoogd. Evenzoo is geschied wat het leger betreft met de tractementen der officieren. Voor onze onderwijzers zal hetzelfde gebeuren, zoodra de nieuwe onderwijswet haar beslag krijgt. Zelfs werd in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* er reeds op aangedrongen, dat de nieuwe Minister van Onderwijs daarvoor een flinken greep zal doen in 's Lands schatkist en dat dan tevens zal gezorgd worden voor subsidie niet alleen voor de Christelijke lagere Scholen, maar evenzoo voor het Christelijk Middelbaar en Hooger Onderwijs. Zoo blijkt, dat ook reeds van liberale zijde de billijkheid erkend wordt van onzen eisch, dat *heel* het Christelijk onderwijs, niet alleen de lagere, maar ook de Hoogeschool door den Staat gesteund zal worden. De Staat, die millioenen weggeeft voor het openbaar Hooger onderwijs, maakt toch een al te schriel figuur wanneer hij voor de Bijzondere Universiteiten niet meer dan een som van fl 4000 jaarlijks voor vergoeding van de bouwkosten geeft. Gelijk wel vanzelf spreekt, zullen dan ook salarissen van de hoogleeraren verhoogd moeten worden en op hetzelfde peil worden gebracht als die aan de openbare Universiteiten. Wie aan het Christelijk onderwijs zich wijdt, mag niet achterstaan bij hen, die aan het openbaar onderwijs is aangesteld.

Kan voor het onderwijs de Staatssubsidie dus helpen, om in den noodtoestand te voorzien, anders staat het met de predikanten, die leven moeten van wat de gemeente hun geeft. Ook voor hen in Staatssubsidie heil te zoeken, zouden we om meer dan eene reden bedenkelijk achten. Niet alleen zou de prikkel tot offervaardigheid dan verminderen, maar we zouden in een afhankelijkheid tegenover den Staat komen, die voor de Kerk nooit anders dan nadeel heeft gebracht. Maar waar de Staat hier geen hulp kan bieden, behooren de gemeenten zelf in te zien, dat de toestand, waarin de predikanten zich bevinden, steeds meer onhoudbaar wordt. In de Hervormde Kerk heeft men gepoogd door het stichten van een fonds onder den titel „Aanpakken", dat zou pogen een milliqen saam te brengen, althans eenigermate in den nood te voorzien. Veel is ook dat nog niet. De rente van dit kapitaal zou niet meer dan veertigduizend gulden per jaar bedragen. Rekent men, dat dit over een vijfhonderd predikanten verdeeld zou worden, dan is dit nog maar f 80 per jaar voor elk dezer noodlijdende gezinnen. Bij ons is de poging om een dergelijk buitengewone hulp te bieden, op mislukking uitgeloopen. Aan den oproep van deputaten tot broeders, die bereid waren voor dit doel een extrabijdrage te geven, is door zoo weinigen voldaan, dat het zelfs niet mogelijk is daaruit een comité te vormen. Of de schuld hiervan niet ligt in de minder gelukkige opdracht, die de Rotterdamsche Synode aan deputaten gaf, laten we in het midden. In elk geval hebben onze Kerken er niet op te rekenen, dat uit dit fonds haar eenige hulp zal toevloeien. De Kerkeraden zelf zullen te zorgen hebben, dat de offervaardigheid vermeerdert en dat de predikantstractementen verhoogd worden.

Zelfs kan reeds nu gezegd worden, dat de 12 percent toeslag, die volgens het besluit der Rotterdamsche Synode bij het tractement behoorde gevoegd te worden, allerminst voldoende is. De Synode rekende toen nog met wat het Rijk en de Gemeente gemiddeld als duurtetoeslag gaf. Maar sindsdien is de toestand zoo veranderd, dat wanneer de Synode thans saamkwam, door haar als duurtetoeslag zeker niet minder dan 30 percent zou zijn bepaald. En als de nieuwe belastingen loskomen en de stijging der prijzen nog crescendo gaat, dan zal zelfs dit percentage onvoldoende blijken. De diamantbewerkers te Amsterdam eischten reeds 50 percent, en onbillijk was deze eisch op zich zelf niet.

Nu is het zeker niet aangenaam voor de Kerkeraden om telkens weer bij de gemeenteleden op verhooging der bijdragen te moeten aandringen. Ook erkennen we, dat er reeds gemeenten zijn, die boven vermogen geven en bij welke de grens der offervaardigheid is bereikt. Maar dit geldt toch slechts van enkelen. Bij de overgroote meerderheid onzer Kerken is van zulk een geven boven vermogen geen sprake; veeleer omgekeerd, dat de gaven voor het huis des Heeren verre beneden het vermogen der gemeente staan. Hierin nu kan geen verbetering worden gebracht, wanneer de gemeente niet telkens op haar verplichting gewezen wordt om den Dienaar des Woords zonder zorge van het Evangelie te doen leven.

Of het nu de roeping is van den predikant zelf, gelijk sommigen meenen, om in de bediening des Woords hierop meer den nadruk te leggen, meenen we te moeten betwijfelen. Zeker moet de predikant den vollen last Gods uit het Woord tot de gemeente brengen en behoort tot dien last ook de verplichting om voor het onderhoud van den predikant te zorgen. Maar het voorbeeld van den Apostel, die wél deze verplichting aan de gemeente te Corinthe voorhield, maar zelf er roem op droeg, niets van deze gemeente te hebben aangenomen en door eigen handenarbeid in zijn levensonderhoud te hebben voorzien, maant hier toch tot voorzichtigheid. We begrijpen dan ook, dat vele predikanten uit zekere kieschheid dit onderwerp liever niet op den kansel behandelen. Het zou zoo licht den indruk kunnen maken, alsof ze dan pleitten in hun eigen belang.

Veeleer is het de roeping van de *ouderlingen* om dit te doen. Bij het huisbezoek kan dit onderwerp van zelf ter sprake worden gebracht en de nalatigen in het vervullen van dezen plicht broederlijk worden vermaand. Zulk een rechtstreeksche vermaning zal ook meer baten dan een algemeene vermaning van den kansel.

Maar hoe men dit vraagstuk ook wil opvatten, verbetering van de predikantstractementen moet er komen. Het is niet goed voor God, wanneer de Dienaren des Woords al zuchtende en klagende hun arbeid moeten verrichten. Niet alleen hun wordt daarmede ongelijk aangedaan, maar Christus zelf, wiens dienaren zij zijn.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

J. Visser, Het Moderne Bijgeloof en Dr. H. Bouwman, Hoogleeraar a. d. Theologische School te Kampen, Christian Science (christelijke wetenschap). Twee Uitgaven van E. J. Bosch J.Bzn. Baarn 1918.

Ik koppel hier deze twee ons ter bespreking toegezonden werkjes saam, wijl, in dat van J. Visser, onder meer, ook over Christian Science gehandeld wordt.

Visser, die, niet als Bouwman, zijn qualiteit op den titel vermeldt, is, naar ik vermoed een gereformeerd predikant. Althans in het Jaarboek van Oosterbaan en Le Cointre vind, ik twee J. Visser's, een te Kockengen en 'n ander te Oldemarkt. Vergis ik mij dan niet, dan ligt hier dus een studie over Christian Science van twee gereformeerde theologen voor mij.

Op wat verder in Modern Bijgeloof wordt behandeld: Spiritisme, Geloofs- en Genezingkring, Astrologie, hoop ik later terugtekomen. Thans wil ik, in verband met de Studie van Prof. Bouwman, den kerkhistoricus, over Christian Science, die in Modern Bijgeloof bespreken. Noem ik wat de twee schrijvers ieder in zijn geschrift over dit onderwerp geleverd hebben een »Studie", ik gebruik dan meer dan een *epitheton ornans*. Blijkbaar toch is, door raadplegen van het standaardwerk waaruit deze beweging gekend wordt: Science and Health, key to the Scripture, d. i. Wetenschap en Gezondheid, Sleutel tot de Heilige Schrift en tal van andere werken waaruit zoowel die beweging zelf, als zij door wie ze veroorzaakt is, Mevrouw Eddy, gekend wordt, een uitgebreid en ernstig onderzoek vooraf gegaan. Visser heeft bovendien ook kennis genomen van het Gids-artikel van Prof. Meyboom uit 1909.

Deze Studien dan vullen elkander aan en door ze na elkaar te hebben gelezen en met elkaar te hebben vergeleken, ben ik in mijn ongunstig oordeel over deze Secte en haar Stichtster dat ik reeds van elders had, gesterkt en dat wel op drie gronden.

* * *

Mary Morse Baker, later Mevrouw Eddy, in Amerika 16 Juli 1823 geboren, werd door haar vader, die tot den boerenstand behoorde, in de Gereformeerde leer opgevoed. Al spoedig bleek Mary een hysterica te zijn. 'n Dokter, die in haar meisjesjaren haar behandelde, sprak van »hysterie gepaard met een lastig humeur". Dat haar lastig humeur, het »hooren van stemmen" en vooral haar toevallen tot de diagnose »hysterie" voerden, geeft zeker, al heeft Mary ook drie mannen gehad, nog geen recht bij haar kwaal te denken aan wat men naar populaire, doch onjuiste meening, nog steeds voor de eenige oorzaak dier ongesteldheid houdt. Maar wel heeft men recht, op grond van haar, door een verzwakt zenuwstelsel veroorzaakt onevenwichtig zielsleven, in wetenschappelijken zin, haar voor een hysterica te houden.

Met haar, voor een kind te vroeg gerijpt verstand liefhebbert zij onder leiding van een broer in taalstudie en natuurwetenschap, maar is voor haar ouders een wijsneusig, lastig en tegensporrelig ding. Nog heel jong, uit zij reeds bezwaren tegen de Gereformeerde leer. Ik kan mij dan ook zoo denken, dat het een uitkomst was voor haar gezin, als zij, na met den metselaar George Washington te zijn gehuwd, op haar 22ste jaar het ouderlijk huis verlaat. Dan toen kwamen al, spoedig over haar de donkere dagen.

Zes maanden na de bruiloft sterft haar man en laat haar, niettegenstaande de ondersteuning van de Vrijmetselaarsloge wier lid hij was geweest, in zoo armelijke omstandigheden achter, dat zij weer in het ouderlijk huis moet terugkeeren. Drie maanden later bevalt zij van een zoon.

Het trof mij, dat zij voor haar kind zulk een hartelooze moeder is geweest. Zij doet mij daardoor denken aan Johanna Schopenhauer, de moeder van den bekenden wijsgeer. Als kind laat zij haar zoontje aan de dienstboden over en als de knaap 14 jaar is, zendt zij hem ver van zich af. Vader Baker moet toen gezegd hebben: »Mary handelt als een oud moederschaap, dat zijn lam niet wil erkennen. Zij wil den jongen niet bij zich hebben." Het is nog al begrijpelijk dat wanneer moeder en zoon elkaar eerst na 20 jaar zien, de zoon voor Mary's gedoe in »Christian Science« niets voelt en de verhouding er niet beter op wordt, als zij na die ontmoeting hem schrijft: »Ik kan u niet meer ontvangen. Gij zijt niet wat ik gehoopt had." Intusschen was Mary, die, gelijk Dr. Bouwman opmerkt, »zooals het met hysterische naturen gewoonlijk gaat, soms scherp en geprikkeld, afstootte, maar in andere tijden zich ook bijzonder beminnelijk kon voor doen, — tien jaar na haar eerste huwelijk, in 1835, hertrouwt met een reizend tandarts, Dr. Patterson. De dentist kreeg van zijn hysterische vrouw al spoedig genoeg en in een afzienbaren tijd kwam het dan ook tot echtscheiding. Ook daarna blijft zij steeds door haar kwaal geplaagd, totdat zij, het was in 1862 — Mary was toen 39 en de eerste e igd dus al gepasseerd — onder behandeling kwam van een klokkenmaker, die deed in Mesmerisme, — dus genoemd naar den beruchten, Dr. Messer, met zijn leer van het dierlijk magnetisme, hetwelk, ook in het menschelijk lichaam aanwezig, wanneer het opgewekt werd tot genezing van allerlei ziekte zou kunnen leiden. Haar magnetiseur, zekere Dr. Pinkas Quimby, zou haar van de hysterie hebben genezen.

* * *

Deze magnetiseur was een vrij verstandig man en dit brengt mij in de tweede plaats tot het ontstaan van de Christian Science. Gedurende eenige jaren had hij zich bij zijn genezingen van een medicus bediend, die hem de gepaste medicijnen voor zijn patiënten moest aanwijzen. Maar weldra kwam ook hij tot de overtuiging, waartoe nog wel niet, óók ten onrent, velen onder de lagere en ook hoogere volksklassen zijn gekomen, dat, zooals Bouwman, schrijft, »niet de medicijnen de genezing bewerkten, maar het in de patiënten aanwezige geloof." Een overtuiging, welke vrijwel saamvalt met die der tegenwoordige wetenschap, dat zoo de »genezingen" door magnetiseurs te weeg gebracht, al niet toe te schrijven zijn aan bedrog, zij dan moeten toegeschreven aan een in eigenaardige dispositie of gesteldheid brengen van het zielsleven, wat dan weer zijn naaste oorzaak zou hebben in het overprikkelen van de schors der groote hersens. Met dit laatste zal de heer Pinkhas Quimby het waarschijnlijk heel niet eens zijn geweest, want door het steunpunt zijner genezingen alzoo uitsluitend in de »Mind-cure", de »geest- of zielgenezing" te zien, begon hij, en dit is voor het ontstaan van Christian-Science niet zonder belang, voor de groote beteekenis van het lichamelijke en daarmede van de wisselwerking tusschen stof en geest, lichaam en ziel bij den mensch, al minder een oog te krijgen. »Ziekte", zoo doceerde hij voortaan, »had haar oorsprong in den waan en genezing trad in wanneer iemand van dien waan werd verlost".

Zoo doceerde Dr. Quimby, en zijn leerlingen teekenden die methode van »genezing langs enkel geestelijken weg« op. Geestelijk ook in dien zin, dat de christelijke religie, zij het ook naar singuliere opvatting er mee vermengd was.

Tot die leerlingen behoorde, na haar genezing, die echter zooals wij straks zien zullen maar tijdelijk is geweest, ook Mary Baker.

En zij was een ijverig leerling.

Den geheelen namiddag werkte zij met den dokter en tot laat in den nacht schrijft zij dan op wat zij daags heeft geleerd. Als zij tijdelijk van hem af is, schrijft ze hem nog in 1864: »Lieve dokter, wat kan ik doen zonder u?" Ook na zijn dood in 1866 bestuurde ze zijn dictaten en getuigde zelf dat ze zijn ideeën had overgenomen.

Visser vermeldt nog, wat Bouwman overslaat, dat zij nog enkel jaren in samenwerking met den arts Kennedy het Memerisme naar de methode van haar leermeester, ter genezing van zieken beoefende en ook voor haar lessen in Mind-cure een »niet te versmaden vergoeding vroeg". Toen ze echter, het moet in het begin van 1872 zijn geweest, op weg naar de kerk van een met ijs bedekte trap gleed waardoor ze zich inwendig zoo bezeerde, dat de dood spoedig dreigde in te treden, maar, nadat zij haar Bijbel gelezen, en gebeden had, tot verwondering van haar omgeving, plotseling zich weer hersteld gevoelde, zag zij daarin een openbaring van de »christelijke wetenschap". Zij brak toen met Dr. Kennedy en wilde voortaan van het Memorisme niets meer weten; behield er zelfs een hysterische vrees voor.

* * *

Die brengt mij in de derde plaats tot de verdere ontwikkeling der Christian Science onder invloed van Mary Baker. Drie jaren, na haar »openbaring" leefde zij in stille afzondering. In aansluiting aan wat zij van haar leermeester omtrent de Mind-Cure had geleerd, kwam zij, niet onwaarschijnlijk door wat te lezen in wijsgeerige werken, tot die onbondbare wereldbeschouwing welke, in de philosophie, als »spiritualisme" in tegenstelling met »materialisme" wordt aangeduid. Een theorie die het bestaan der stoffelijke wereld ontkent, en welke, wijl volgens haar slechts geest *(spiritus) is* en de lichamen voor niet anders dan voorstellingen *(ideeën) in* de geesten moeten gehouden, ook als »idealisme" wordt aangeduid en wel als dat absoluut of volstrekt idealisme, zooals het o.a. door Berkeley in Engeland en later in Duitschland door Fichte was geleerd.

Met dit Spiritualisme verbond Mary Baker, die, nadat zij in haar denken met de gereformeerde leer en dus ook met het leerstuk der H. Drieëenheid gebroken had, tot de Unitariërs was over gegaan, een monistisch Pantheisme, waarbij niet alleen de tweeheid van Schepper en Schepsel, maar ook de realiteit van zonde, ziekte en dood en van de verzoening door Christus wegviel en tot waan werd.

Aan deze leer gaf zij den misleidenden naam van Christian Science of de Christelijke Wetenschap. Misleidend, omdat die naam denken doet aan een wetenschap op den grondslag der christelijke beginselen, maar waarvan zij juist het tegendeel is. Want wel heeft Mary Baker gepoogd door een zeer zonderlinge uitlegging haar leer te dekken met de Schrift, maar wie de Schrift ook zelfs maar oppervlakkig kent, laat zich daardoor niet misleiden. Van haar avontuurlijke exegese vermeldt, om iets te noemen, Bouwman dit merkwaardig staaltje. Het Engelsche woord voo »verzoening" is *atonement*, doch, zoo leert Mary Baker, dat wil niet anders zeggen dan dat men »at-one", *tot een* is met God.

Visser noemt de Christian Science niet onjuist een »praktisch aangewend Idealisme".

Op tweeërlei wijze toch heeft de stichtster dezer secte haar leer trachten toe te passen.

Ten eerste door het stichten van een tegenkerk, de Moeder-kerk van Boston met haar sterk hierarchische inrichting en zonderlingen eeredienst, en van welke Moederkerk de anderen, zooals de Scientisten-kerk in Den Haag, de dochter-kerken zijn, en ten tweede, door het stichten van haar „metaphysisch college" te Boston, waarin zij gedurende 7 jaren ongeveer 5000 leerlingen onderwees en wat haar een jaarlijksch inkomen van 175.000 dollar ophracht.

Zoo in haar kerk als haar college werd een met den Bijbel gelijkstaande plaats door haar in 1875 voor het eerst verschenen hoofdwerk ingenomen. In dit werk: Wetenschap en Gezondheid met het aanhangsel: Sleutel tot de Schrift, heeft zij haar leer in druk vastgelegd.

In haar bovengenoemd schrijven aan haar zoon spreekt zij onder meer van: »wanneer ik mij uit de zaken terugtrek en in het private leven terugkeer". Dat zou toen echter nog niet spoedig gebeuren, want de zaken gingen best. Twee jaren na de verschijning van haar boek, zag zij zich door een harer leerlingen gesteund.

De arts Assa Eddy vond, niettegenstaande Mary wel wat afzonderlijk was geworden en bovendien de hysterische verschijnselen uit vroeger dagen weer terugkeerden, toch in haar nog zooveel bekoorlijkheid, dat hij ze ten huwelijk vroeg.

In hem, haar derden echtgenoot, kreeg zij toen een trouwen helper bij haar niet onvoordelig zakendoen, tot hij in het jaar 1882, zelfs met de toepassing der christian-science niet meer in het leven was te houden. Daarna bleef zij onbeperkt heerschen in den kring harer aanhangers. Ijdel tot op hoogen leeftijd, verschijnt zij in 1888 gehuld in een rooden mantel te Chicago en geniet in haar succes, als op dien dag elf zieken worden genezen. Eerst op haar 80ste jaar trok zij zich uit de zaken terug en verwisselde haar huis te Boston voor haar landgoed te Concord, waar de profetes tot verwondering van sommigen haar vrienden, die, althans wat haar betrof van de Christian Science de stoutste verwachting koesterden, den 6en December stierf.

* * *

Overweegt men dit alles dan kan het oordeel over Mevrouw Mary Eddy, haar leer en haar Gemeente, zooals ik in het begin schreef, niet gunstig zijn en dat wel op deze drie gronden:

Zij zelf in haar jeugd een hysterica en dat, ook na tijdelijke genezing door het Mesmerisme, gebleven in later leeftijd. Daarbij, wat een eigenaardig licht werpt op haar karakter, in hooge mate eerzuchtig. Na eerst zelf te hebben bekend, dat zij de ideeën van den Magnetiseur Quimby had overgenomen, en den »lieven dokter" als haar meester te hebben geëerd, geeft zij, na de verschijning van haar standaardwerk in 1875, alle eer aan zich zelf en hoewel althans de oorsprong van haar wetenschap in Quimby's »Mind-cure" moet gezocht, maakt zij er aanspraak op dat haar de nieuweleer was geopenbaard. De bekwame en geleerde emeritus-predikant eener Unitarische Gemeente te Boston, de Rev. J. H. Wiggin, liet zich echter niet door haar verschalken. Toen Mevrouw Eddy hem in 1885 verzocht had Science and Health voor een nieuwen druk te herzien, hield hij op grond van de documenten staande, dat zij verschillende gedachten van haar leermeester had overgenomen en hij noemde haar »een ontzettend geslepene vrouw, sluw en doortrapt, maar niet belezen en geleerd."

Wat verder haar leer betreft, kan men daar, van christelijk standpunt, niet anders in zien dan een vermenging van een onhoudbare wereldvisie en een pantheïstische en dus anti-christelijke Godsleer, misleidend zich dekkend door den schijn aan te nemen van christelijk te zijn. En eindelijk wat de zekte der *Scientisten*, der »wetenden" betreft, is met deze anti-christelijke leer, waarin zelfs voor het echte bidden geen plaats is — bidden toch is volgens die leer noch aanbidden, noch smeeken om redding uit de nooden des levens, maar slechts een »zich verheffen tot en zich verliezen in het goddelijk beginsel" en de nooden van zonden, ziekten en dood zijn immers niet dan »waan" — haar kerkelijk leven een spotbeeld van het christelijke.

Haar praktijk van krankengenezing op grond van »Mind-cure", zonder gebruik van medische middelen, maar ook zonder gebed, is niet dan een vorm van suggestie.

Het komt er maar op aan den kranke te suggereeren, dat zijn zich ziek-voelen maar »waan" is.

De heer Brouwer en Visser hebben met hun studie, waardoor onvaste zielen ook onder ons, wellicht uit de handen der Scientisten kunnen gehouden, aanspraak op dank.

G.

Officieele Berichten.

Vergadering der Classis Deventer, D.V. Woensdag 16 October 1918, te Almelo. Aanvang 's voormiddags 9 uur.

Agendum: Opening der vergadering door Ds. P. I. Jongbloed, Praeses der laatstgehouden Classis.
Onderzoek der lastbrieven.
Moderamen: Ds. A. Knoppers, Praeses; Ds. P. I. Jongbloed, Assessor, en Ds. E. Prinsen, Scriba.
Vaststellen der Notulen.
Zaken uit de Notulen.
Rapport Commissie bezwaarschrift uit een der Kerken.
Regeling der vacature-diensten.
Onderzoek overeenkomstig art. 41 K. O.
Vereffening der onkosten.
Inning der collecten voor de Theol. School en voor de hulpbeh. K.K. in de Provincie.
Verrekening vacature-penningen.
Inning der contributiën voor de Theol. School door Ds. Tranning.
Mededeelingen inzake art. 13.
Ingekomen stukken.
Sluiting naar art. 43 K.O.

De Cl. Corr.
Scheps, *v. D. m.*

Deventer, 30 Sept. '18.

Classis 's-Gravenhage.

De Kerkeraad der Geref. Kerk te 's-Gravenhage bericht, dat de classis 's-Gravenhage D.V. verpaderen zal te 's-Gravenhage op Dinsdag 12 November a.s. gewone tijd en plaats. Punten voor het agendum worden ingewacht vóór Dinsdag 22 October a.s. bij den scriba, Witte de Withstraat 24, 's-Gravenhage.

Namens den Kerkeraad voornoemd:
W. H. L. Kuyk, *Scriba.*

Buitenland.

N.-Amerika. Houding der Luthersche Duitschers.

De Lutherschen van Duitschen oorsprong, die 16 millioenen in N.-Amerika gevonden worden, zijn, doordat de Vereenigde Staten aan Duitschland den oorlog verklaarden, in een moeilijk parket gekomen. De Schrift eischt van elkeen dat hij aan zijn Overheid onderdanig zijn zal, maar zij eischt niet dat men heden wit zal noemen, hetgeen gisteren voor zwart gehouden werd; in dit geval een oorlog goed te keuren, dien men te voren zoo scherp mogelijk afkeurde. Te voren hebben de Lutherschen der nieuwe wereld het betreurd, dat Amerika het slachten van menschen deed voortduren door het leveren van munitie aan de vijanden van Duitschland. Zij waren overtuigd, dat Engeland in den grond der zaak den oorlog aanging om zich van een concurrent op de wereldmarkt te ontdoen, en dat Amerika om geldelijk voordeel Engeland, Rusland, Frankrijk en Italië van wapenen en ammunitie voorzag. Zij zagen het ontzettend schouwspel: bijna de geheele wereld tegen Duitschland, een leugencampagne in de pers zonder wedergade, het satanische plan om een volk van meer dan 60 millioen uit te hongeren, enz. En als dan Amerika zelf aan den oorlog gaat deelnemen, dan moeten de millioenen Duitschers in Amerika op eens positie nemen tegen hun oude moederland! Zeker, men moet zijn Overheid gehoorzaam zijn. Maar dat sluit niet in, dat op de Algemeene synode der Evang. Luth. Kerk te Chicago uitgesproken wordt, dat men trouw wenscht te blijven aan de regeering en aan het vaderland, met het oog op den grooten oorlog waarin men mede gewikkeld werd »tot verdediging der nationale eer en tot herstelling van de internationale rechtsorde in de wereld". Ook sluit gehoorzaamheid aan de overheid niet in, dat men verklaart, »slechts medelijden en verachting te koesteren voor hen die in deze crisis der geheele beschaving illoyaal zijn", met welke woorden dezulken bedoeld zijn, die in hun pro-Duitsche gevoelens volharden en met de zwenking van velen na het verklaren van den oorlog niet konden medegaan. Wanneer men van dezulken verklaard had, dat zij voortaan moesten zwijgen, zouden wij ons daarin kunnen vinden. Maar het spreken van een oorlog »ter verdediging der nationale eer, en dat democratie, waarvoor men zijn leven en zijn vermogen geven wil", zij het ook, gelijk 't op de Synode te Chicago uitgesproken werd, »zonder haat tegen den vijand van het vaderland", heeft in Duitschland's Christelijke kringen zeer pijnlijk aangedaan. Met een Duitsch blad zijn wij van oordeel, dat niet alle, zelfs niet de meeste Lutherschen van Amerika deze zwenking hebben medegemaakt.

Winckel.

Voor Kinderen.

VIJAND EN VRIEND.

I.

In de Smederij.

't Was Zaterdagavond.

Stil en vredig lag het dorp, waar oud en jong zich bereidde voor den komenden Rustdag. Huis en schuur en stal hadden hun weekbeurt gehad, die maken zou dat alles er straks recht Zondagsch uit zou zien.

Overal zag men, hoe de kalmte van den Zaterdagavond de menschen verlokte tot andere bezigheden dan de gewone. De een deed boodschappen, de ander bracht zijn voortuintje in orde, en bij groepjes waren vooral de opgeschoten kinders van het dorp bijeen, en hadden het druk over alles en allerlei.

In de dorpssmederij stonden, al was het werk reeds lang gedaan, twee mannen nog druk te praten. De een was een man van een jaar of veertig, breed en zwaar van gestalte, forsch gebouwd maar goedig van uiterlijk. Zijn zware knuisten pasten geheel bij zijn beroep, en waren er zeker voor een gedeelte het gevolg van. Al was hij ook de smidsbaas, toch droeg hij een eenvoudig werkpak. Echter zou iemand die hem in de schrandere oogen zag, al spoedig op de gedachte zijn gekomen dat die man gewoon moest zijn alles te regelen, te zorgen dat iedere knecht zijn werk had en dat de zaken goed liepen. En dat wou heel wat zeggen. Want onze smid had het druk van den morgen tot den avond. Hij verdiende tamelijk veel, maar het was niet met stilzitten.

Vlak bij hem stond op 't oogenblik een jonge man, een der smidsgezellen die nog geen haast scheen te hebben, al was het loon uitbetaald en al de anderen vertrokken. In tegenstelling met zijn baas was hij mager en bleek, schoon niet zwak van uiterlijk. Zijn oogopslag bezemde zeker waintrouwen in, en over het geheel scheen knecht en baas nog in meer dan in het uitwendige te verschillen. Want dikwijls spiegelt de ziel zich af in de oogen, en vertelt het aangezicht wat in het hart woont.

Toen elk zijn weekloon had ontvangen, dacht ook onze jonkman niet hen gelijk te vertrekken. Maar de baas tikte hem bijna onmerkbaar even op den rug en fluisterde:

„Wacht nog een oogenblik. Ik wou je graag even spreken". En zoo vinden we nu die twee in de werkplaats bijeen.

„Kees", zoo begon de patroon, „ik heb maar een kort woord, doch hoop dat je het zult ter harte nemen. Ik was vroeger altijd over je tevreden, maar in den laatsten tijd minder dan eerst.

„Doe ik dan mijn werk niet goed net als de anderen?" vroeg Kees wat knorrig.

„Niet zooals ik het wenschen zou. Je komt tegenwoordig telkens te laat, en als het tegen den avond loopt, schijn je soms versuft en slaperig. En dat past niet voor een jong gezel. Zoo zwaar is het werk en zoo lang de werktijd niet".

„O, is het dat" zei Kees. „Maar ik kan het niet helpen als ik van 't werk moe wordt en mij verslaap, of tegen den avond slaap krijg".

„Dat mag wezen" zei de baas goedmoedig, „maar het kan ook anders zijn. Wie werkelijk vermoeid is, slentert niet 's avonds om tien uur noodeloos nog door het dorp en zit ook — laat ik het maar zeggen — niet tot elf uur 's avonds in de herberg. Zoodoende krijgt men geen nachtrust, en deugt over dag niet voor zijn werk".

Hier zweeg de patroon. Doch toen de knecht niet antwoordde, vervolgde de smid:

„Het spijt me van je, Kees, en daarom wil ik je intijds waarschuwen. Je hebt nu den voet gezet op een verkeerden weg, en staat aan het begin. Maar het spreekwoord zegt: Wacht u voor den eersten stap. Je loopt gevaar geen goed werkman, maar een dronkaard te worden, al vindt je een enkel glaasje nu en dan geheel